

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 8 april 1929 kl. 5 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckt motion angående förhindrande av illojalt användande av väljarebeteckningar vid val till riksdagens andra kammare.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 116, har herr *Möller* hemställt, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning och därpå grundat förslag till sådana ändringar i föreskrifterna om val till riksdagens andra kammare, att därigenom illojalt användande av partibeteckningar må förekommas».

I motionen anför motionären följande:

»Klagomål över illojalt användande av partibeteckningar å valsedlar ha gång efter annan framkommit, ända sedan det proportionella valsättet infördes i vårt land. Frågan har också uppmärksamats vid de utredningar angående valsättets brister, som företagits vid olika tillfällen, och meningarna ha mer och mer samlats om den uppfattningen, att någonting måste åtgöras för att komma till rätta med missbruk, som å förevarande område kunna förekomma. Medan exempelvis ännu 1911 års proportionsvalssakkunniga i sitt år 1913 avgivna betänkande kunde finna, att missbruk icke förekommit i sådan utsträckning, att då tillräckliga skäl förelågo för en inskränkning i rätten att åsätta valsedlarna vilken partibeteckning som helst, var 1918 års riksdag på det klara med att rättelser i berörda missförhållanden vore av nöden. Det var särskilt 1917 års andrakammarval med de därvid talrikt förekommande »stölden av partibeteckning», som aktualiserat frågan. På grund av riksdagens skrivelse nr 226 vid 1918 års riksdag togs frågan upp av 1919 års proportionsvalssakkunniga, vilka i sitt år 1921 avgivna betänkande ägnade spörsmålet en ingående uppmärksamhet. Förslag framlades därvid bland annat om officiella valförberedelser, vilka skulle vara ägnade att stävja missbruk av förevarande art.

Motionen.

Då nu den socialdemokratiska riksdagsgruppen motionsledes till förnyat övervägande framför frågan om åtgärder mot illojalt användande av partibeteckningar vid val, beror det närmast på erfarenheter från de senare tidernas val, särskilt andrakammarvalen 1928. Det socialdemokratiska partiet har

ända sedan det proportionella valsättets införande så gott som undantagslöst i alla valkretsar använt partibeteckningen *arbetarpartiet*. Denna har så ingått i det allmänna medvetandet, att partibeteckningen gott kan sägas utgöra en av partiets andliga tillhörigheter i minst lika stor eller måhända i större utsträckning än detta kan sägas beträffande andra av de äldre partierna i fråga om av dem inarbetade beteckningar och benämningar. Det socialdemokratiska partiet har emellertid vid många tillfällen varit utsatt för den behandlingen, att ett annat parti utan vidare, utan överenskommelse eller medgivande annekterat det socialdemokratiska partiets hävdvunna partibeteckning. Med nu gällande lagstiftning stå vi faktiskt värnlösa mot sådana tilltag. Erinringar, som någon gång framförts, att socialdemokratiska partiet för att undkomma »samröre» med åsyftade parti kan antaga en annan partibeteckning än sin hävdvunna, kunna knappast grundas på billighet och rättvisa. Intet äldre parti läser anse det skäligt att utan vidare lämna sin partibeteckning till förmån för ett nyuppkommet, till på köpet mot detsamma fientligt parti. Ett nytt parti bör arbeta fram en för detta signifikativ partibeteckning och söka skapa samling kring denna. För övrigt är det icke alls säkert, att vårt parti, om det valde en ny partibeteckning, därmed skulle fredas mot ett illojalt användande av även en sådan partibeteckning.

Vi påkalla därför å den socialdemokratiska riksdagsgruppens vägnar en sådan ändring i vallagen, att ett parti erhåller legaliserat skydd mot annekterande från andra partiers sida av dess partibeteckning. Och vi önska, att denna ändring må genomföras *skyndsammast möjligt*, det vill säga vid 1930 års riksdag.

Måhända kan det anses påkallat, att vi i motionen något beröra sättet för genomförande av de begärda lagändringarna. Det synes oss då till en början uppenbart, att 1921 års sakkunnigas förslag undangjort en viktig del av det nödvändiga utredningsarbetet. Sålunda torde det få anses ådagalagt, att ett lagskydd mot »stöld av partibeteckningar» knappast kan genomföras utan *officiella valförberedelser* i form av registrerade vallistor. Även om en sådan anordning kan synas något betänkelig på grund av den därmed följande inskränkningen i den enskilde valmannens möjlighet att fritt rösta på vilka namn som helst, så torde den bli nödvändig, om man skall vinna det större målet att skydda de olika partierna mot illojalt användande av deras partibeteckningar. I verkligheten spelar — enligt vad erfarenheten utvisar — den enskilde valmannens frihet att stryka eller skriva till namn å valsedlarna icke någon som helst praktisk roll, sedan den absoluta rangordningen kommit att tillämpas vid sammanräkningsförfarandet. Enda resultatet av utövandet av sagda »frihet» blir numera ökat besvär för röstsammanräknarna.

Sakkunnigförslaget av 1921 utgick vidare från den förutsättningen, att *valallianser* mellan olika partier eller grupper skulle möjliggöras. En sådan ordning torde böra hållas öppen även i den lagstiftning, som nu av oss påkallas.

En detalj i 1921 års förslag, som däremot knappast synes vara ägnad att vinna anslutning, är bestämmelsen om att förse de officiella vallistorna med

nummer i stället för partibeteckningar. En sådan anordning skiljer sig alltför mycket från den nuvarande för att kunna förordas. Må vara, att andra land, som tillämpat ett proportionellt valsätt, i allmänhet reda sig med allenast nummer å de olika vallistorna — partibeteckningen har dock i vårt land inarbetats såsom oskiljaktigt sammanhängande med valsystemet. Ett avskaffande av partibeteckningarna torde därför för mången framträda såsom olämpligt och ägnat att bereda en viss förvirring bland väljarna. En sådan åtgärd synes ej heller nödvändig. De farhågor för alltför hård åtstramning av partibanden, som proportionsvalssakkunniga velat se i registrerade partibeteckningar, verka ej fullt grundade, ty varje partiledning har i själva valläget en stark regulator mot partityranni. Lämna partiledningen icke skäligen utrymme för meningsriktningar och intressen inom partiet, uteblir icke påföljden i form av minskad anslutning till valet eller fronderande särgrupper. Erfarenheten ger vid handen, att partiledningarna äro ganska känsliga för opinioner i denna riktning, och det måste ligga i deras intresse att i rimlig omfattning medgiva partibeteckningens användande av minoritetsbildningar inom partiet. Omtanken om valresultatet tvingar en partiledning till hänsyn i detta hänseende. Exempel härpå föreligga icke minst från 1928 års andrakammarval.

1921 års sakkunigförslag bör sålunda enligt vår uppfattning överarbetas i vissa hänseenden. Utan att göra anspråk på något definitivt ståndpunkts-tagande eller ett fullständigt genomträngande av alla enskildheter i problemet tillåta vi oss skissera följande lösning av spörsmålet.

1. Partibeteckningarna registreras inför offentlig central myndighet. Därvidlag kan man tänka sig antingen justitiedepartementet eller statistiska centralbyrån, vilken sistnämnda utger valstatistiken och som sådan torde ha den största erfarenheten om partibildningar och valsedeltyper i de olika kretsarna. Vid registreringen prövas, att ett parti ej erhåller registrering av en partibeteckning, som veterligen tidigare använts av annat parti och av detta alltjämt önskas bibehållas.

2. Registrerat parti meddelar länsstyrelserna, vilka valkretssammanslutningar eller fullmäktige, som i varje valkrets företräda partiet och å dess vägnar äga registrera vallistor under partiets beteckning ävensom lämna medgivande om inregistrering av andra vallistor under partiets beteckning, respektive träffa avtal om valallianser.

3. Så anmäld valkretsorganisation, respektive fullmäktige, registrerar hos vederbörande Konungens befallningshavande partiets vallista under den fastställda partibeteckningen. Utan dess medgivande kunna avvikande vallistor icke registreras.

4. Avtal om valallianser, vare sig det gäller kartell- eller fraktionsbeteckningar, registreras inför Konungens befallningshavande.

5. Vallistor, som avvika från de registrerade listorna, godtagas endast i den mån de innehålla namn från de registrerade listorna.

Efter dessa allmänna grunddrag synes oss en praktisk lösning av frågan kunna äga rum. Naturligtvis gör denna skissering av registreringsförfarandet icke anspråk på att anvisa den enda tänkbara lösningen. Vi utgå ifrån, att

frågan göres till föremål för en omsorgsfull och allsidig utredning, så att bästa möjliga förslag må kunna föreläggas riksdagen till omprövning.»

*Utskottets
yttrande.*

Alltsedan det proportionella valsättet år 1909 infördes, har arbetet på dess förbättrande och fullkomnande fortgått. Två särskilda sakkunnigutredningar hava verkställts i dylikt syfte, den första åren 1912—1913, den andra åren 1919—1921. Den förra av dessa utredningar ledde icke till positiva åtgärder från statsmakternas sida, vilket däremot den senare gjorde. Denna utredning igångsattes i anledning av bland annat en utav 1918 års lagtima riksdag avläten skrivelse, däri hemställdes om utredning angående de åtgärder, som kunde vidtagas till undvikande av de olägenheter, vilka enligt vunnit erfarenhet vidlådde gällande regler för proportionellt valsätt, samt om framläggande av de förslag, vilka utredningen kunde föranleda. I sitt betänkande II, avgivet den 18 april 1921, framlade de tillkallade sakkunniga förslag angående det proportionella valsättet vid val till riksdagen.

De sakkunniga föreslogo på grund av anmärkningar, som framställdes mot det då gällande valsättet, ändringar av detsamma i huvudsakligen fyra olika hänseenden. För det första föreslogs för att främja en rättvisare mandatfördelning mellan de olika partierna i riket en förstoring av valkretsarna så att dessa i regel skulle sammanfalla med länen. För det andra föreslogo de sakkunniga en förbättrad metod för utseendet av de personer, vilka för ett parti skulle tillsättas å de partiet tilldelade platserna. För det tredje föreslogo de sakkunniga, till minskande av partitvånget vid valet, införande av ett system, som möjliggjorde personröstning med subsidiär liströstning. Slutligen föreslogo de sakkunniga för det fjärde införandet av officiella valförberedelser.

Sistnämnda förslag framställdes till väsentlig del på grund av de klagomål, som anförts över att ett parti kunde annektera ett annat partis partibeteckning utan dettas samtycke och sålunda tvinga sig till ett samgående, varigenom det senare partiet kunde komma att främja valet av en kandidat, som det i själva verket icke önskade vald. Dessutom framhölls, att officiella valförberedelser torde bliva en nödvändig följd av valkretsarnas förstoring och den utvidgning av väljarkåren, som ägt rum genom den år 1918 och följande år genomförda författningsreformen. De sakkunniga ansågo, att den inom varje valkrets så betydligt utökade väljarmassan krävde det förhandsorganisering av valet, som de officiella valförberedelserna innebure. Dessa skulle bidra att bringa klarhet över valsituationen och verka samlande på väljarskarorna. Vidare kunde de väntas förenkla valuträkningen och neutralisera verkan av de metodologiska vanskligheter, som vore ofrånkomliga vid alla proportionella valmetoder. Den inskränkning i väljarnas frihet att rösta efter personliga önskingar och det befordrande av partiledningarnas makt, som i viss mån måste bliva en följd av officiella valförberedelser, ansågo de sakkunniga icke vara större olägenheter, än att de mer än uppvägdes av fördelarna.

Till 1921 års riksdag avläts på grundval av de sakkunnigas betänkande för-

slag i de båda förstnämnda hänseenden, vari de sakkunniga förordade reformer, nämligen om valkretsförstoring och en förbättrad sammanräkningsmetod vid utseendet av ett partis kandidater. Däremot framlade Kungl. Maj:t icke förslag vare sig om personröstning eller om officiella valförberedelser. Föredragande departementschefen yttrade, att dessa senare förslag innebure så vittgående nyheter, att de dels krävde ett grundligare övervägande än som i betraktande av den långt framskridna tiden blivit möjligt, dels ock under alla förhållanden kunde tänkas vålla svårigheter vid tillämpningen i händelse av ett omedelbart genomförande. De sakkunniga hade likväl ansett förslaget om officiella valförberedelser stå i oskiljaktigt samband med vissa av de övriga reformer, som de föreslogo, och konstitutionsutskottet avstyrkte också de av Kungl. Maj:t framställda förslagen på grund av avsaknaden av officiella valförberedelser. Emellertid antog riksdagen Kungl. Maj:ts förslag med vissa ändringar.

Sedermera har vid 1924 års riksdag möjlighet till ordnad samverkan mellan olika partier och fraktioner underlättats genom införande av möjligheten att å valsedlarna jämte partibeteckning utsätta underparti- och fraktionsbeteckning (eller som det numera heter kartell-, parti- och fraktionsbeteckning).

De senaste andrakammarvalens erfarenhet har emellertid visat, att nämnda trebeteckningssystem icke kunnat förhindra illojalt utnyttjande från ett partis sida av ett annat partis namn och röstöverskott. Det krav på skydd mot illojalt användande av ett partis beteckning, som rests uti nu förevarande motion, synes sålunda vara väl grundat, och utskottet vill förorda utredning i motionens syfte. De vägar, som i motionen skisseras för att nå detta syfte, finner utskottet emellertid kunna ingiva vissa betänkligheter. Det eftersträfvade målet torde kunna nås utan att tillerkänna partiorganisationerna så stor makt vid valförberedelserna, som i motionen antydes. Däremot torde, såsom motionären i överensstämmelse med de proportionsvalsakkunniga påvisat, skydd för partiernas beteckningar svårigen tänkas genomfört utan officiella valförberedelser. Utskottet vill emellertid icke nu närmare inlåta sig på frågan, huru sådant skydd skall åstadkommas, utan anser det böra överlämnas åt den förordade utredningen att söka lösa densamma.

Utskottet får alltså hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning och därpå grundat förslag om sådana bestämmelser vid val till andra kammaren, att därigenom illojalt användande av ett partis beteckning å valsedlar må förekommas, samt i samband därmed om officiella valförberedelser.

Stockholm den 5 april 1929.

På konstitutionsutskottets vägnar:

K. von GEIJER.

Närvarande: Herrar von Geijer, Sävström, Strömberg, David Bergström, Sten-dahl, G. W. Hansson, Hellberg, K. J. Ekman, Larsén, Alexander Nilsson, Akerberg, Magnusson i Tumhult*, Gustafson i Kasenberg, Borg*, Karlsson i Vadstena, Olsson i Mora, Petersson i Broaryd, Fast, Holmström och Björck i Kristianstad.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar David Bergström, Alexander Nilsson, Olsson i Mora och Peters-son i Broaryd;

2) av herr Akerberg, som ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

Alltsedan — — — — [= utskottet] — — — — synes sålunda vara väl grundat, och utskottet vill förorda utredning i motionens syfte.

De proportionsvalsakkunniga ha givit uttryck åt uppfattningen, att ett sådant skydd icke kan tänkas genomfört utan officiella valförberedelser. Ur synpunkten av svenska vanor och svensk demokratisk tradition torde starka betänkligheter komma att resas mot ett sådant system. Enligt utskottets mening böra därför först andra möjliga vägar undersökas. Om ett system med officiella valförberedelser anses ofrånkomligt, torde det under alla förhållanden böra utformas på ett mera smidigt sätt än som skulle ske enligt de anvisningar, som förekomma i motionen.

Utskottet får alltså hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning och därpå grundat förslag om sådana bestämmelser vid val till andra kammaren, att därigenom illojalt användande av ett partis beteckning å valsedlar må förekommas, samt att vid denna utredning må övervägas, huruvida detta syfte kan förverkligas genom en anordning med officiella valförberedelser eller på annat sätt.